

DANNEMARE

Kortlægning af forandringsprocesser i Dannemare 1970-2016

Af Jesper Munk Andersen og Anne Elmer, Museum Lolland-Falster

MUSEUM LOLLAND-FALSTER

Indhold

1. Dannemare 2016	5
Geografi	5
Struktur	5
Bebyggelseshistorie	6
Kollektiv transport	7
Bevaringsforhold	11
Forfald og ruiner	12
Befolkning	13
Erhvervsliv	14
Offentlige institutioner	16
Foreningslivet	16
2. Dannemares kulturhistorie	18
Herregårde og landboreformer	18
1800- og 1900-tallet – sognets centrum	20
1970 og frem – regional soveby	22
3. Dannemares administrationshistorie	25
Kirken	25
Kommunen	25
4. Dannemares brug af landsbyen	25
Forsamlingshuset – socialliv og landsbyudvikling	25
Ro og nærvær – dem og os	26
Dagligvarer, bagerbrød og busforbindelser	27
Socialliv, foreninger og engagement	28
Fra vugge til grav	29
Udvikling og tilstand	29
Lolland kommune	30
5. Dannemare set inde- og udefra	30
6. Konklusion	31
7. Litteratur, kilder, samarbejdspartere og websites	33
Litteratur	33
Kilder	33
Samarbejdspartere	33
Websites	33

1. Dannemare 2016

Geografi

Landsbyen Dannemare ligger i Lolland kommune, Region Sjælland. Dannemare er beliggende 11 km fra Nakskov, til Maribo er der 26 km, mens turen til Rødby er på 18,5 km. Den nærmeste togstation er Avnede 10 km væk.

Dannemares centrum udgøres af parken på den gamle præsteeng med kirken og de nybyggede plejeboliger Rønnebærparken i baggrunden

Struktur

Landsbyen indgår med nabolandsbyerne, mod øst Gloslunde og mod nordvest Tillitse, i et flere kilometer langt bebygget strøg med varieret tæthed. Dannemare er struktureret langs den gennemløbende tidligere amtsvej – benævnt Bygaden – der midt i Dannemare mødes af den nordgående Kirkevej og let forskudt herfor den sydgående Langholmvej. Nord for krydset på begge sider af Kirkevej er landsbyen efter 1970 blevet etapevis udbygget med et nyere parcelhuskvarter – Præste- og Klokkevangen – samt omkring 1990 med en almen rækkehusbebyggelse på Jørgen C. Pedersensvej – hvoraf fem ungdomsboliger i efteråret 2016 står for nedrivning.¹ Mod syd har anlæggelsen af Stationsvej omkring 1925, der forbandt den syd for beliggende station med byen, affødt en mindre kvarterdannelse omkring denne vej og Langholmvej. Kirken er placeret centralt i byen ved siden af den tidligere præstegård og foran et grønt areal, benævnt *Parken*. I dag er dette udlagt som grønt rekreativt område med bænke, legeplads og flagstang.

Oversigtsfoto af Dannemare i sin nuværende udstrækning. Byens udviklingstrin er ganske aflæselige i strukturen med den gamle landsbysbebyggelse langs vejen gennem byen og de nyere parcelhuse nord for kirken

¹ Folketidende d. 15. juli 2016, p. 18

Kvarteret omkring Stationsvej er mindre intensivt bebygget og fornemmelsen af stationsbygningens lidt afsidesliggende placering mærkes endnu

Det sidste nye kvarter i Dannemare er den almennyttige bebyggelse omkring Jørgen C. Pedersensvej, der kom til efter 1990. I 2016 er fem af kvarterets ungdomsboliger indstillet til nedrivning

Præste- og Klokkevangen minder umiskendeligt om samtidige parcelhusområder i resten af Danmark

Bebyggelseshistorie

De følgende illustrationer viser udviklingen i Dannemares bebyggelseshistorie. Illustrationerne er udarbejdet i GIS-programmet MapInfo på baggrund af Det Høje Målebordsblad, to 4 cm kort og luftfoto fra 2016. På kortet er bygningerne angivet i farvekoder. Da kortene er udarbejdet med henblik på at give et overordnet indtryk af bebyggelseshistoriens udvikling kan der være usikkerhed om den enkelte bygnings

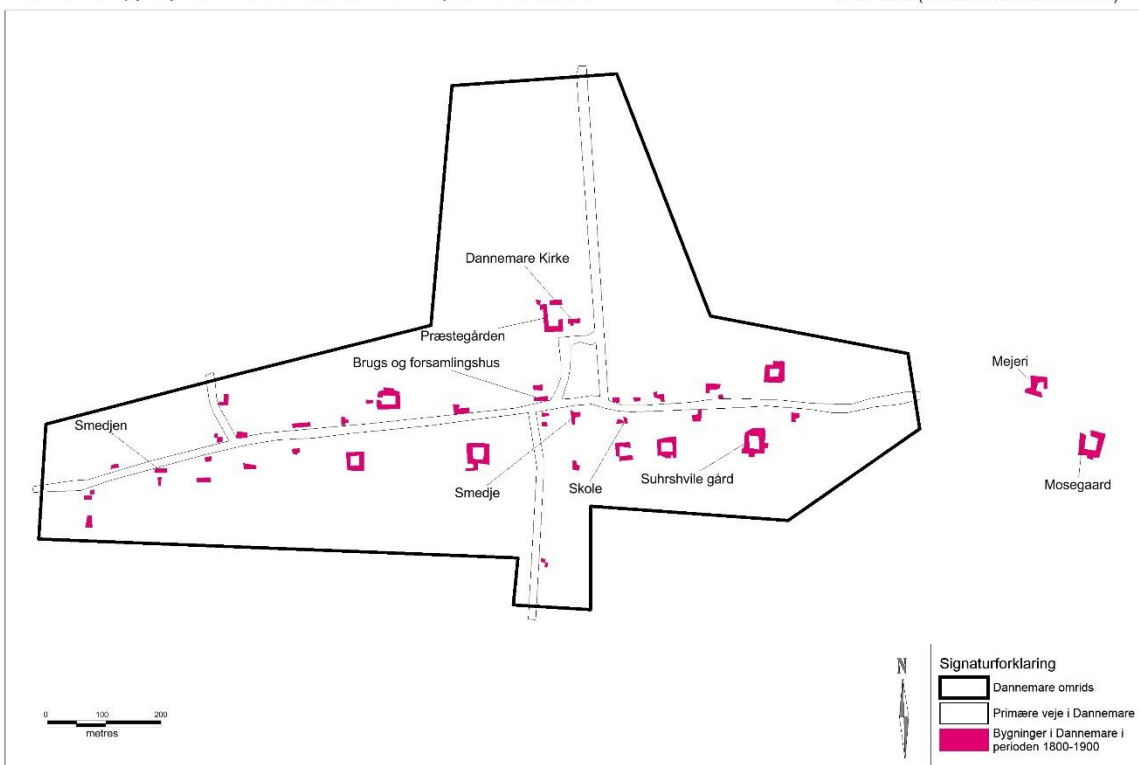
farvesætning og kortene skal derfor primært ses som billede på landsbyens strukturelle udvikling og kvarterdannelsen i byen.

Særlig markante bygninger er navngivet på kortet.

Afgrænsningen af landsbyen er sket med afsæt i Lolland kommunes grænsedragning og er ligeledes afgrænsningen for de oplysninger om landsbyens beboere, som danner grundlaget for afsnit om befolkningen.

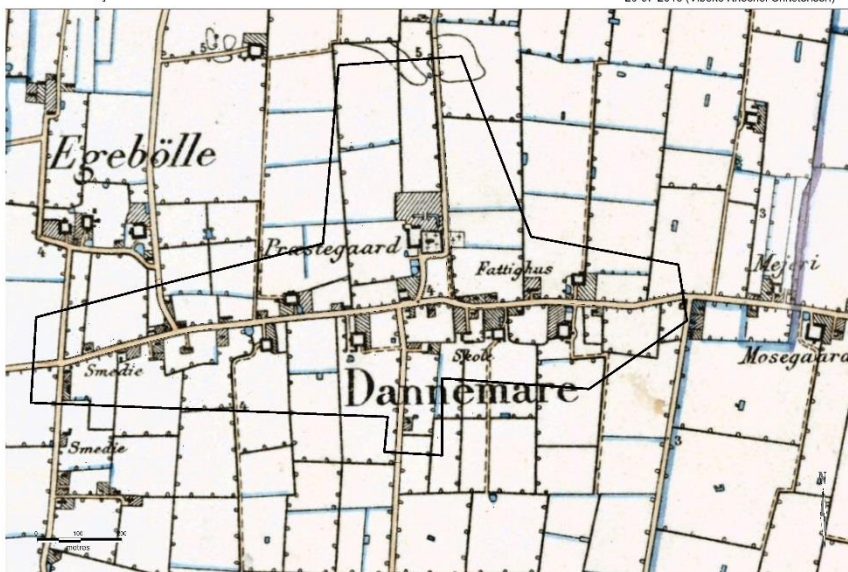
Dannemare: Bygningsmasse 1800-1900, set ud fra Høje Målebordsblade

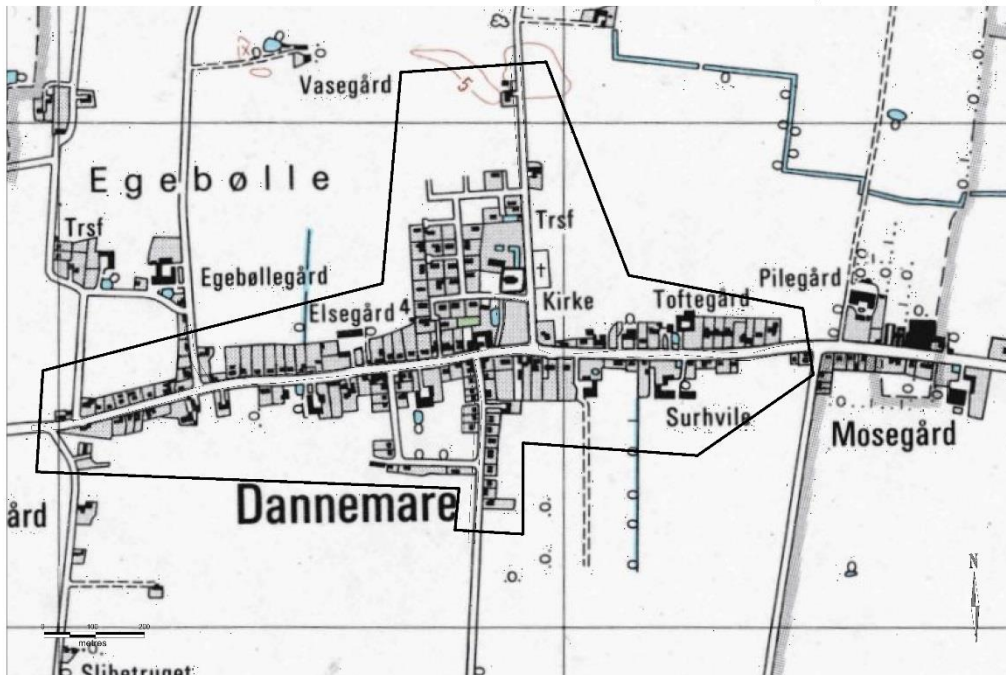
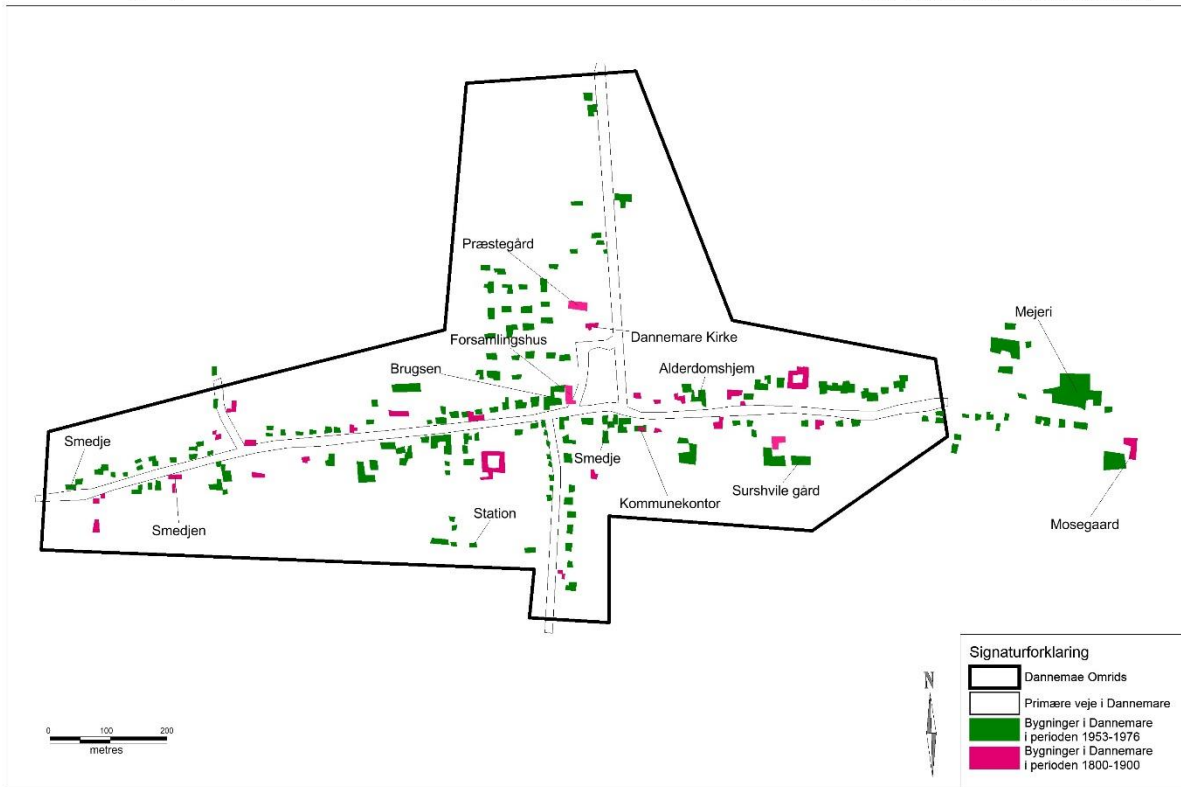
20-07-2016 (Vibeke Knöchel Christensen)

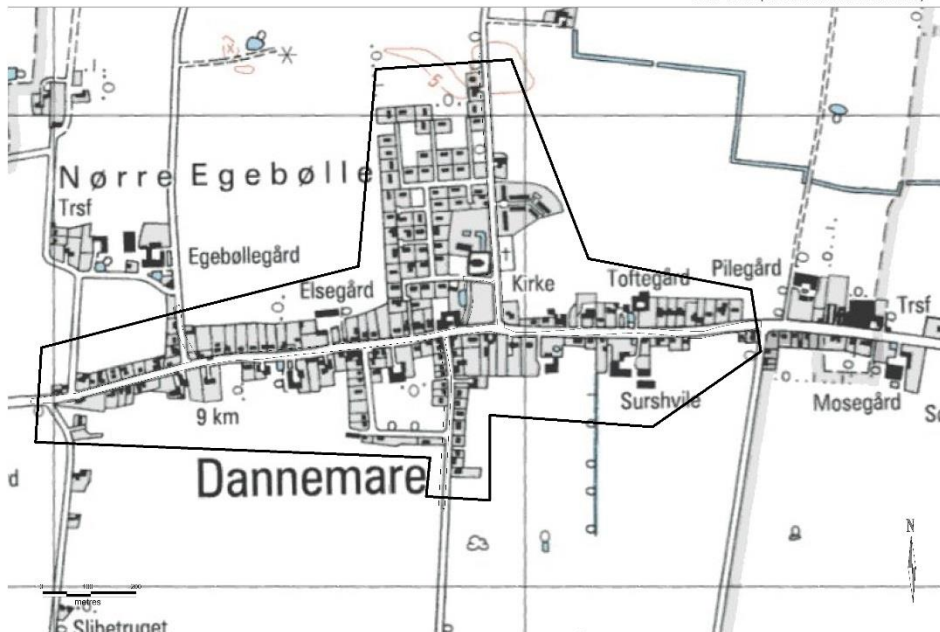
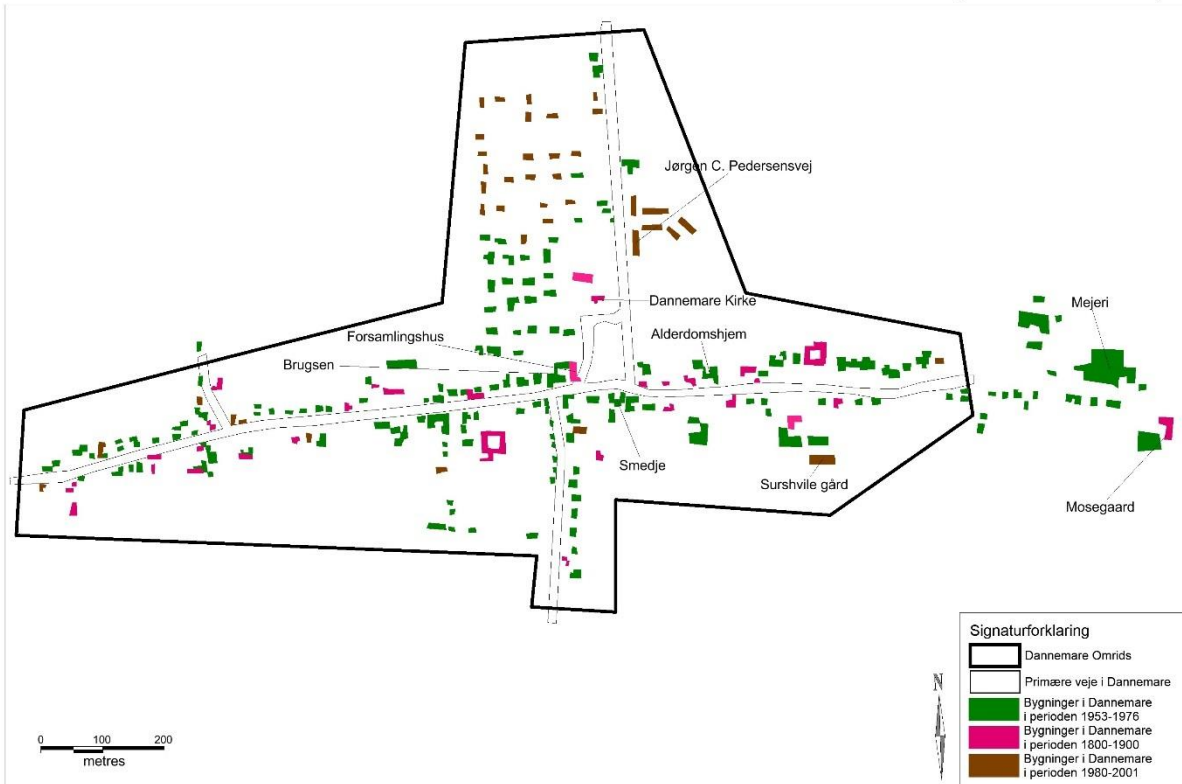

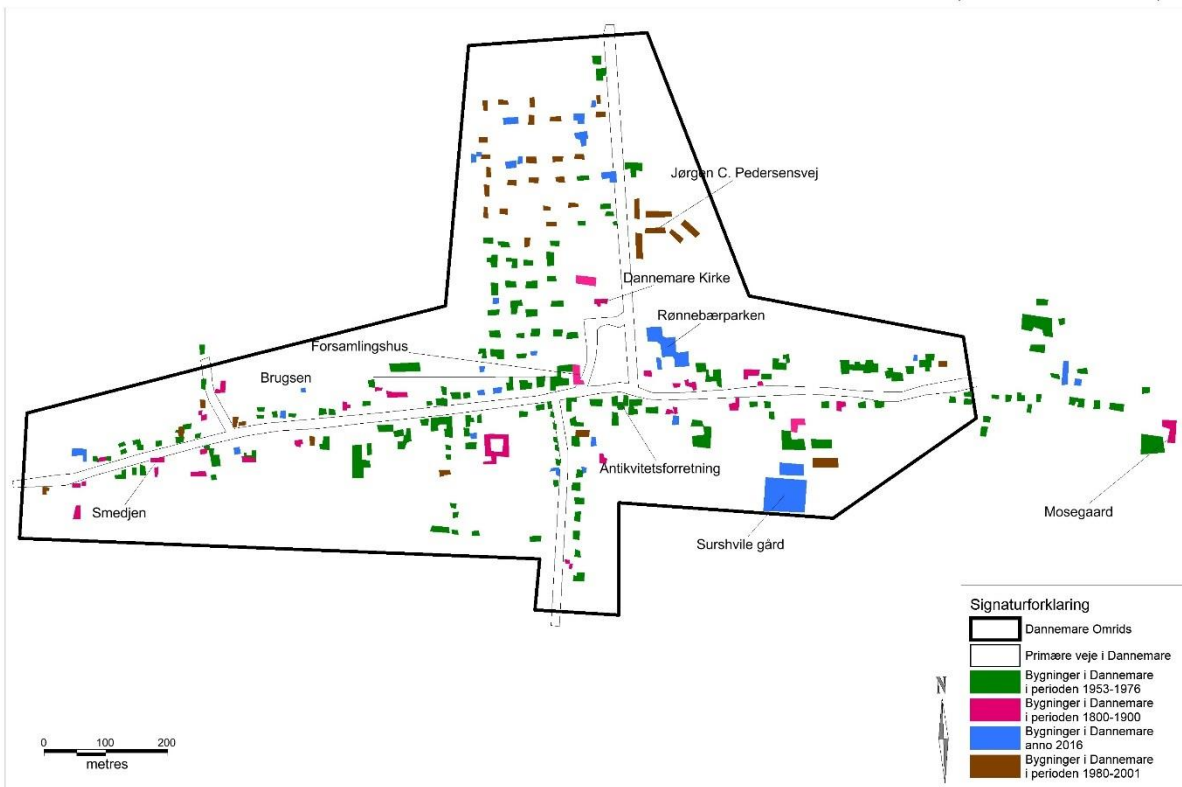
Dannemare: Høje Målebordsblade - 1800-1900

20-07-2016 (Vibeke Knöchel Christensen)

Kollektiv transport

Gennem Dannemare kører kun en busrute, bus 716, der på timebasis i hverdagen kører gennem byen på ruten mellem Nakskov station og Banegårdspladsen i Maribo.

I gennem Bygaden kører dagligt bus 716

Bevaringsforhold

Der er ikke udpeget fredede ejendomme i Dannemare. Bygningsmassen i landsbyen er ej heller SAVE-registeret, og der er derfor heller ikke udpeget bevaringsværdige huse. Der er kun udført en overordnet vurdering af landsbyen i forbindelse med udarbejdelse af *Landsbykataloget, kulturmiljøer i Lolland Kommune* i 2007. Her er Dannemare klassificeret som en prioritet to på en skala fra et til tre, hvor prioritet to dækker over et delvist bevaret kulturmiljø.²

Ældste bygning i Dannemare er i dag stuehuset til gården Suhrshvile i landsbyens østlige ende. Undersøgelser har vist, at huset skal være rejst omkring 1627

² Johansen, 2007, p. 110

Flere huse i Dannemare er præget af butiksdød som her i Bygaden 14, hvor der frem til 1987 lå en købmandsforretning

Forfald og ruiner

I gennem de senere år har en håndfuld nedrivninger af forladte bygninger – bl.a. den gamle smedje i landsbyens vestlige ende, Egebøllevej 1, samt det tidligere mejeri, Bygaden 93 – bidraget positivt til at mindske oplevelse af forfald i Dannemare. Langs Bygaden ligger dog endnu ældre huse der enten er forladt og misligholdt eller bærer præg af ældre beboere, der ikke længere magter at fastholde tidligere tiders vedligeholdelsesniveau. Bygadens bebyggelse bærer ligeledes præg af en række tomme forretninger, hvoraf nogle, til trods for de ikke længere er i funktion, holdes i pæn stand, mens andre bærer præg af begyndende forfald. Det drejer sig bl.a. om den tidligere bager, Langholmvej 2, midt i byen på hjørnet af Bygaden, der med sin centrale beliggenhed får uforholdsmæssig stor indflydelse på landsbyens samlede udtryk.

Indtil for nyligt blev Dannemare afgrænset mod vest af en smedje med tilhørende bolig. I dag er byggeriet nedrevet og grunden står tom

Blandt de sidste forretninger, der er lukket i Dannemare, er bageren, der lå centralt placeret i landsbyen. Bageren levede bl.a. af brødsalg til sommerhusområderne syd for Dannemare

Mens der langs Bygaden findes huse mærket af tidens tand forholder det sig anderledes i de nyere parcelhuse bag kirken i Præste- og Klokkevangen. Her prægtes kvarteret af pænt klippede hække, revne indkørsler og velholdte huse. Det samme gør sig gældende for de nyere parcelhuse, der er skudt op i husrækken langs Bygaden. Også disse huse fremstår velholdte og i god stand.

I Præste- og Klokkevangen er haverne generelt pæne og parcelhusene velholdte

Befolkning

I 2016 lå indbyggertallet i Dannemare i henhold til Danmarks Statistik på 443, en fremgang på 12 personer fra 2015.³ Siden 2010 har befolkningstallet i Dannemare ligget nogenlunde stabilt mellem 434 og 477 indbyggere.

I 2015 fordelte befolkningen sig på følgende grupperinger:

0-9 år	22	5,06 %
10-19 år	50	11,49 %
20-29 år	25	5,74 %
30-39 år	34	7,85 %
40-49 år	63	14,48 %
50-59 år	63	14,48 %
60-69 år	68	15,63 %
70-79 år	67	15,40 %
80-89 år	32	7,36 %
90-99 år	11	2,53 %
I alt	435	100 %

³ Tallene fra 2010 og frem er hentet fra Danmarks Statistik på www.statistikbanken.dk. Lolland kommune har i sine fremsendte oplysninger opgjort befolkningstallet til 359 personer. Tallet for Danmarks Statistik er brugt i det efterfølgende for at kunne sammenligne med tallene fra 2010-2015.

Sammenholdes grupperingerne fra 2015 med 2010 er der sket en mindre tilbagegang på 31 personer fra 466 indbyggere til 435 – samlet et fald på cirka 6 %. Tilbagegangen er jævnt fordelt på alle aldersgrupper med en overvægt på befolkningsgruppen under 40 år. Her er faldet på hele 22 %, hvilket dog primært skyldes et markant fald for befolkningsgruppen 0-9 år. I 2010 fandtes i Dannemare 42 indbyggere mellem 0 og 9 år, mens tallet i 2016 lå på 22 – en tilbagegang på hele 47 %.

Den markante tilbagegang for denne befolkningsgruppe opvejes af en procentvis fremgang i aldersgruppen fra 70 år og op, hvor der samlet set er sket en fremgang på 9 %. Fremgangen af ældre kan være en del af forklaringen på, at fordelingen i civilstanden i landsbyen er ligelig mellem par (91 husstande) og enlige (91 husstande).⁴

Antallet af husstande i Dannemare lå i følge Lolland kommune i 2015 på 194. Heraf var kun 35 husstande med børn, hvoraf 17 husstande har mere end et barn.

77,72 % af Dannemares husstande bor i enfamilieshuse (150 husstande), mens 40 husstande er bosat i rækkehuse. Alene tre husstande i landsbyen er opgjort som bosiddende i et stuehus på en gård.

Beskæftigelsesgraden for landsbyens indbyggere i 2015 fordeler sig på følgende, oplyst af Lolland kommune:

Selvstændige	10	2,78 %
Topledere	2	0,56 %
Lønmodtagere på højt niveau	17	4,72 %
Lønmodtagere på mellem niveau	8	2,22 %
Lønmodtagere på grundniveau	58	16,11 %
Øvrige lønmodtagere	30	8,33 %
Arbejdsledige	29	8,06 %
Under uddannelse	43	11,94 %
Efterlønsmodtagere	9	2,50 %
Pensionister	131	36,39 %
Børn under 16 år	16	4,44 %
Øvrige uden for arbejdsmarked	7	1,94 %
I alt	360	100 %

64,95 % af landsbyens husstande besidder en eller flere biler, og 52,06 % af husstandene bruger deres bil aktivt og som eneste transportmiddel. 49 husstande, svarende til 25,26 %, bruger mest kollektiv transport, mens 11,34 % supplerer cykling med det offentlige tilbud om transport.

Erhvervsliv

Som tidligere hovedby i sognet har erhvervs- og forretningslivet i Dannemare historisk set været knyttet tæt til landbruget. Tilbage af det tidligere forretningsliv er i dag kun Dagli'Brugsen og forsamlingshuset, der endnu drives i klassisk forstand.⁵ Det øvrige forretningsliv begrænser sig til bl.a. en antikvitetshandler,

⁴ Oplysningerne om befolkningens familiesammensætning, boligforhold, beskæftigelsesgrad og ejerskab til bil i Dannemare er trukket fra Lolland kommune. Oplyst i mail til museet d. 30. juni 2016.

⁵ www.dannemareforsamlingshus.dk

Bygaden 42,⁶ et Bed & Breakfast i den gamle præstegård,⁷ samt ikke mindst en række vejboeder, der er med til at skabe liv langs vejen.

Centralt i byen overfor parken ligger en af Dannemares gamle smedjer, der i dag er indrettet til antikvitetsforretning

Dagli'Brugsen med tilhørende forsamlingshus er endnu i dag byens samlingspunkt og stedet, hvor landsbyens indbyggere mødes

⁶ www.dannemareantik.dk

⁷ www.bedandbreakfastguide.dk/dk/Sj %E6lland/Dannemare/Pr %E6stegaardens+Bed+and+Breakfast/517.htm

I Dannemare findes endnu tre aktive gårde, Pilegård (61,5 ha), Mosegård (82 ha) og Søndergård (72 ha),⁸ placeret i byens østlige ende umiddelbart uden for byskiltet. En række centralt placerede gårdanlæg findes endnu i landsbyen, men drives ikke længere som selvstændige bedrifter.

I tilknytning til landbruget eksisterer en række mindre virksomheder, bl.a. et mindre, autoriseret fjerkræ- og vildtslagteri.⁹ Ellers er byen præget af en håndfuld små enmandsvirksomheder. Jævnfør CVR-registeret er der registreret 152 aktive virksomheder med postnummer i Dannemare.¹⁰ Heraf er 82 registreret som enkeltmandsvirksomheder – primært med tilknytning til landbruget – og placeret uden for bygrænsen.

Offentlige institutioner

Dannemare er kirkeby i Dannemare sogn. Sognet er slået sammen med nabosognene Gloslunde, Græshave og Tillitse med fælles menighedsråd. Præsten er bosiddende i nabolandsbyen Gloslunde.¹¹

Centralt placeret i landsbyens midte findes plejeboligerne Rønnebærparken, opført i år 2000.

Den nærmest beliggende kommunale skole, Dannelunde Skole, er placeret umiddelbart øst for bygrænsen, mellem Dannemare og Gloslunde. Dannelunde Skole er i dag en afdeling af Fjordskolen i Nakskov med klassetrin fra 0.-6. klasse. I tilknytning til skolen findes Dannelunde USFO – en udvidet skolefritidsordning med børnehave, skolefritidsordning og juniorklub.¹² Fra 7. klassetrin skal eleverne til Fjordskolen i Nakskov.

Tre kilometer vest for Dannemare bygrænse ligger Rudbjerghallen, hvor de lokale sports- og idrætsklubber har til huse.

Foreningslivet

Lolland kommune støtter i henhold til loven om folkeoplysning en række frivillige, folkeoplysende foreninger i og omkring Dannemare. For idrættens vedkommende er foreningerne primært samlet ved Rudbjerghallen tre kilometer vest for Dannemare. Det drejer sig om *Rudbjerg Gymnastikforening*, *Rudbjerg Håndboldklub*, *Rudbjerg Badmintonklub*, *Ny Kappel Boldklub*, *Rudbjerg forende Boldklubber* og *Volleyballklubben Nakskov/Rudbjerg*. Der dyrkes ikke eliteidræt i Dannemare.

Kommunen støtter ikke beboerforeninger, pensionistforeninger etc., men borgerforeningen *Dannemare og Omegns Landsbylaug* har fået penge til et projekt i kommunens landsbypulje. I kommunens planstrategi er Dannemare ikke et område, hvor der skal udvikles.¹³

Ved Rudbjerghallen holder *Rudbjerg Petanqueklub* også til.¹⁴ Rudbjerg Gymnastikforening træner i dag både i Rudbjerghallen og på Dannelunde Skole.¹⁵ På skolen holder også *Dannelunde Skole Kulturcenter* til, der i vintersæsonen udbyder forskellige kurser og socialt samvær. Kulturcenteret har til formål at åbne skolen for borgerne, give enlige og familier tilbud om aktiviteter på tværs af alder og køn samt ikke mindst skabe grobund for socialt samvær i landsbyen.¹⁶

⁸ Større gårde og landbrug, 2008

⁹ www.syghavsoernes-fjerkrae-klub.dk

¹⁰ www.datacvr.virk.dk

¹¹ www.gloslundepastorat.dk

¹² www.fjordskolen-dannelunde.skoleporten.dk

¹³ Venligst oplyst i mail fra Lolland Kommune d. 27. juni 2016.

¹⁴ www.rudbjerg-petanque.dk

¹⁵ www.rudbjerg-gf.dk

¹⁶ Information om Dannelunde Skoles Kulturcenter hentet fra folderen for 26. sæson vinteren 2015-2016.

Dannemare huser foruden ovennævnte også den aktive beboerforening *Dannemare og Omegns Landsbylauget*, etableret med henblik på at styrke det lokale netværk, være paraplyorganisation for lokale aktiviteter og være talerør for byen over for Lolland kommune.¹⁷ Landsbylauget står bag sociale tiltag i landsbyen, bl.a. afholdelse af *Valborg Aften og Børnenes Dag*, ligesom den står bag tilblivelsen af legepladsen og opholdsrum i parken på den tidligere præsteeng. På gavlen af byens forsamlingshus har landsbylauget fået opsat en info-tavle, hvor beboerne kan orientere sig om aktiviteter og tiltag i Dannemare. Lauget er også hovedkraften bag den lejlighedsvis opstillede flagallé gennem landsbyen samt de mange blomsterkummer, der står langs Bygaden.

Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv har som de andre foreninger i området i dag til huse i Rudbjerghallen.

I parken foran kirken står landsbylauget bag etableringen af en legeplads. Det er også i parken flere af laugets sociale aktiviteter finder sted

Blomsterkummerne igennem byen er som legepladsen initieret af landsbylauget

¹⁷ www.dannemare.dk

2. Dannemares kulturhistorie¹⁸

Dannemare er placeret i det lavtliggende morænelandskab i sognets nordlige del. Landsbyen tilhører den klassiske østdanske landsbykategori *vejkllyngebyer*,¹⁹ struktureret omkring den gennemløbende øst-vestgående hovedvej (Bygaden). Mellem byskiltene i hver ende af Bygaden er 1,8 km, og mod øst fortsætter bebyggelsen endnu 400 m ind i Gloslunde sogn frem til T-krydset ved Dannelunde Skole. Landsbyens centrum omkring kirken er placeret cirka tre meter over havets overflade. Mod vest og syd falder terrænet ned til havoverfladeniveau. Mod syd ud mod Østersøen er sognet beskyttet af et fire meter højt dige.

Dannemare kendes historisk tilbage fra 1329, men rige sølvfund i nabosognet Gloslunde fra romersk jernalder vidner om, at området langt tilbage har været beboet. Den i 1895 nedbrændte kirke i Dannemare var senromansk.

Det tidligste historiske kortmateriale for Dannemare er Originalkortet. Opmålt i 1786, umiddelbart efter landboreformerne havde ændret byens bebyggelse. Kort & Matrikelstyrelsen

Herregårde og landboreformer

Før udskiftningen var Dannemare opdelt i to dele, Vesterballe og Østerballe.²⁰ Kirken ligger centralt placeret i landsbyen foran et grønt område, tidligere kaldt præsteengen, som før rummede et vandhul, opstået ved lergravning til byens huse. Ældste bebyggelse i landsbyen efter kirkens nybygning i 1897 er stuehuset til gården Suhreshvile, der er opført omkring 1627.²¹

¹⁸ Hvor ikke andet er oplyst, er informationen om Dannemares historie frem til 1998 hentet fra Hansen, 1998

¹⁹ Porsmose, 2008, p. 71

²⁰ Nielsen, 1955, p. 724

²¹ Jævnfør Slots- og Kulturtjenestens register over fredede og bevaringsværdige bygninger i Danmark på www.kulturarv.dk. Stuehuset er ikke fredet og ej heller udpeget som bevaringsværdigt.

*Dannemare kirke fra 1897, foreviget i 1915. Til venstre ses en mindre del af den nybyggede præstegaard med præsteengen foran.
Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv*

Til trods for at Dannemare sogn er blandt Lollands geografisk mindste, har landsbyen historisk været stor. Ved matrikuleringen i 1688 fandtes i Dannemare 39 gårde,²² hvoraf fire gårde var underlagt herregården Gammelgård, en gård Rudbjerggård, mens 14 gårde og byens kirke omkring 1699 fulgte med overdragelsen af den nyoprettede kongelige avlsgård, Bådesgård, i nabosognet Græshave, til Hans Daniel Frintzts arvinger.²³ Ejerskabet til Dannemares gårde var igennem 1700-tallet fordelt på flere af områdets herregårde – Rudbjerggård, Gammelgård, Bådesgård – der frem til 1784 ejede kirken – og Øllingsøe, der fra 1689 ejede byens kongetiende.

Bådesgård kom i 1737 i kongeligt eje igen, da prinsesse Charlotte Amalie overtog godset. Ved hendes død i 1784 overtog kronen herregården med underliggende fæstegods. 1787-1789 gennemførtes på Bådesgård en radikal udgave af landboreformerne, der ikke blot udparcellerede hovedgården i fem arvefæstegårde, men som også fik indflydelse på Dannemares udvikling. I landsbyen medførte reformerne udflytning af seks af Dannemares gårde til tre mindre bebyggelser syd for landsbyen, navngivet efter den tidligere kongelige ejerinde; Charlottelund (Charlottenlund), Amalieager og Gyldenbjerg. Samtidig hermed blev alt hoveri på det tidligere fæstegods afløst, og der blev udstedt arvefæsteskedder for gårdene. Landsbyen ændrede dermed karakter, idet yderligere tre fæstegårde blev udstykket til huslodder for 29 familier. Hertil kom nye husmandsbebyggelser i området, bl.a. Dannemare Husby umiddelbart syd for landsbyen og Magleskov Huse ude ved kysten.

²² Peder Dam, Københavns Universitet, har i sit arbejde opgjort antallet til 41 gårde. Venligst oplyst af Peder Dam 2011.

²³ Haugner, 1924, p. 276

Udsigten mod syd fra Dannemare kirketårn omkring 1920. Landsbyens åbne karakter efter udskiftningen spores endnu tydeligt. I midten bagsiden af Dannemares første brugsforening i bindingsværk flankeret af forsamlingshuset i fuldmur. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

1800- og 1900-tallet – sognets centrum

Med udparcelleringen og frasalget af Bådesgård mistede området det tidligere administrative centrum, som herregården udgjorde. Som bindeled mellem kronen og lokalområdet ansattes i herregårdens sted en godsforvalter, der fra 1838 fik bopæl på Mosegård umiddelbart uden for bygrænsen mod øst. Hertil afleveredes årligt landgilde samt hoveriafløsning for områdets gårde og husmandssteder. Senere blev godsforvalterfunktionen henlagt til Maribo.²⁴

Med landkommunalvæsenets oprettelse i 1841 fik Dannemare sit eget sogneforstanderskab og blev året efter centrum i egen sognekommune. Med etableringen af skole – hvoraf der ligeledes fandtes en i Charlottenlund syd for landsbyen – og senere brugsforening og forsamlingshus i 1890 samt andelsmejeri i 1895 – placeret overfor Mosegård uden for bygrænsen mod øst – udviklede Dannemare sig op igennem 1800-tallet til et lokalt centrum, uden at landbruget gled i baggrunden som byens hovederhverv.²⁵ Byens opblomstring som områdets hovedby understøttedes yderligere af en række offentlige servicefunktioner som alderdomshjem, rejst i 1920, jordemoderbolig, opført i 1927, og elværk fra 1911. Fremgangen i byen afspejlede sig også i ønsket om en større kirke, der i 1895 blev muligt, efter den gamle kirke delvist nedbrændte.

²⁴ Haugner, 1912, p. 38

²⁵ Trap, 1873, p. 362

I den østlige ende af byen lå ud til Bygaden andelsmejeriet, der frem til 1959 var i funktion. Mejeriet blev efterfølgende indrettet til lampefabrik i perioden 1961-70. I 2013 blev bygningen nedrevet. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Det første alderdomshjem i Dannemare blev rejst i 1920. Bygningen er her fotograferet i 1943. I dag er der indrettet plejeboliger for landsbyens ældre i byggeriet Rønnebærparken, opført i år 2000. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

I 1926 blev Dannemares funktion som centrum for området yderligere forstærket, da Nakskov-Rødby jernbanen kom til byen. Syd for Bygaden anlagdes den vinkelformede Stationsvej, og her rejstes en stationsbygning med postkontor i 1925, og tæt ved etablerede *Landmændenes Andels Foderstofforening* et magasin. En mindre kvarterdannelse langs denne vej og Langholmvej kom til med huse opført i perioden 1925-1960. Banen lukkede efter kun 27 år i funktion i 1953. Med lukningen flyttede postkontoret ind i kommunekontoret, der fik til huse i den gamle skolebygning, efter skolen i 1958 flyttede til den nye centralskole Dannelunde Skole, placeret på den anden side af sognegrænsen til Gloslunde. Byens alderdomshjem havde tidligere rummet kommunekontoret.

Dannemare station set mod øst, 1953.

(BW)

Syv år før banen mellem Rødby og Nakskov lukkede, blev dette billede af Dannemare Station taget. Banen knyttede landsbyen sammen med områdets købstæder. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

På luftfotoet af Dannemare fra 1950 kan udviklingen i byen tydeligt spores. Langs Bygaden er der kommet huse til, jernbanen ses yderst til højre, og sågar et omrejsende cirkus havde for en stund slået sig ned i byen. Dannemare var midt i sin storhedstid. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Midt på Bygaden fik byens idrætsforening, stiftet i 1924, i 1938 plads med eget klubhus og boldbaner.

Forretningslivet voksede op igennem 1900-tallet. Flere købmandsforretninger kom til, ligesom en tøjbutik, en sparekasse og en vognmandsforretning etableredes i landsbyen. Dannemare oplevede samtidig en fortætning af byen med opførelse af flere nye huse langs Bygaden omkring de eksisterende gårde. Hovederhvervene i landsbyen var endnu tæt knyttet til landbruget – bl.a. fandtes i byen flere smedeforretninger, ligesom en maskinhandel også oprettedes i efterkrigsperioden i takt med, at landbrugets maskinpark blev udbygget.

Dannemare smedje var en af de småvirksomheder i landsbyen, der levede højt på arbejde for landbruget. Smedjen blev indviet i 1895 og først nedlagt i 1980. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

1970 og frem – regional soveby

I 1966 blev Dannemare Sognekommune slået sammen med nabokommunerne til Rudbjerg kommune. Sammenlægningen medførte en flytning af kommunekontoret, der fra 1969 blev indrettet i en nedlagt centralskole tre kilometer vest for Dannemare.

Med skolen og kommunekontorerne ude af landsbyen påbegyndtes endnu en transformering af Dannemare – fra hovedby til soveby. Selv om Dannemare vedblev at være hovedby også i den nye kommune – kommunens postnummer var Dannemares – så ændrede byen alligevel karakter. Dannemare blev i stigende grad knyttet sammen med resten af Lolland, hvortil indbyggerne uden for landbruget pendlede til arbejde, og hvorfra forsyning – bl.a. vand og el – blev hentet. Omkring 1985 lukkede det lokale vandværk, 23 år efter byens elværk havde slukket for strømmen. En funktionstømning var begyndt i det små, indledt mens byen endnu var hovedby i sognekommunen med skolens flytning i 1958 og mejeriets lukning i 1959. I 1977 opførtes tæt ved rådhuset en ny hal, Rudbjerghallen, der i stigende grad trak sportsaktiviteterne ud af byen. *Rudbjerg Forenede Boldklub* blev dannet i 1990 ved sammenlægning af Dannemare og Vestenskov Idrætsforening, og i 1998 var det slut med fodboldstræning inden for bygrænsen, da et nyt klubhus stod færdigt ved hallen.

Selvom Dannemare stille og roligt tømtes for funktioner, udvidede byens bebyggelse sig endnu. Omkring 1970 kom et parcelhuskvarter til – Præste- og Klokkevangen – bag kirken og præstegården som i årtierne efter er blevet udbygget mod nord.

Dannemare kirke fotograferet omkring 1980. Med salget af præstegården i 1971 blev der lukket op for at udvikle byen i nordlig retning med det nye parcelhuskvarter Præste- og Klokkevangen. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Den nye bebyggelse, der kom til i kvarteret bag kirken, var moderne parcelhuse som dette på Klokkevangen 65, opført i 1979. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Samtidig med anlæggelsen af det nye kvarter blev præstegården frasolgt (1971) til privatbeboelse. Transformeringen til soveby og de nye tider i Dannemare aflæses også i ændringerne i byens forretningsliv. I 1987 måtte den sidste af byens købmænd lukke, da konkurrencen fra supermarkederne i Nakskov var blevet for stor. I 1995 lukkede byens tøjbutik, og i 1996 drejede posthuset i den gamle skole nøglen om for sidste gang. Den gradvise lukning af byens forretningsliv hindrede dog ikke, at Dannemare også i nyere tid blev udbygget og oplevede en befolkningstilgang. Fra 1950 og frem til 2016 er indbyggerantallet således forøget med 28 %, ²⁶ mens antallet af husstande er steget fra 102 til 194. Landsbyens nye beboere bosatte sig ikke kun i det nye parcelhuskvarter, men også i ny huse i den eksisterende bebyggelse langs Bygaden samt ikke mindst i de nye huse, der kom til på marken øst for kirken i 1987, da området blev udlagt til række- og kædehusbyggeri. ²⁷ Kun første etape af denne bebyggelse blev rejst i form af en række rækkehuse og ungdomsboliger – udlejet gennem Boligforeningen Lolland. På samme side af Kirkevej, syd for de nye byggegrunde, blev plejeboligerne Rønnebærparken opført i år 2000.

Efter årtusindskiftet har Dannemare fastholdt indbyggertallet, mens byens forretningsliv løbende har indskrænket sig. Inden for de seneste år er *Sparekassen Lollands* filial lukket, efter pengeinstituttet blev overtaget af *Jyske Bank*, ligesom bageren har drejet nøglen om for sidste gang. Den nu tidligere bankbygning er under ombygning i 2016 med henblik på indretning af et cateringkøkken.

På luftfotografiet af Dannemare kirke fra 2004 kan den nyeste kvarterdannelse i Dannemare, rækkehusbyggeriet omkring Jørgen C. Pedersensvej, skimtes i baggrunden. De nye huse blev opført som lejeboliger, udlejet gennem boligforeningen Lolland. Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

²⁶ I 1950 boede i Dannemare landsby 346 indbyggere fordelt på 120 husstande, mens tallet for sognet lå på 838, Nielsen, 1955, p. 722-723. I 2016 lå indbyggertallet på 443.

²⁷ Rudbjerg Kommune, *Lokalplan nr. 8 for et boligområde i Dannemare i del af område B.1.4*, 1987

3. Dannemares administrationshistorie

Kirken

Dannemare har egen kirke, placeret centralt i byen. Den nuværende kirkebygning fra 1897 erstattede den tidligere landsbykirke, der var brændt delvist ned i 1895. Dannemare sogn, der i dag er sammenlagt med nabosognene Gloslunde, Tillitse og Græshave, ligger i Lolland Vestre Provsti, Lolland-Falster Stift.

Kommunen

Fra 1842 og frem til 1966 var Dannemare beliggende i Dannemare Sognekommune. Kommunekontoret var indrettet først i landsbyens alderdomshjem for i 1958 at blive flyttet over i den nedlagte skole frem til 1969. I 1966 kom Dannemare ind under Rudbjerg Sognekommune, der i 1970 blev udvidet til Rudbjerg kommune. Kommunens administrationsbygning flyttede i første omgang til nabolandsbyen Tillitse for kort efter at blive indrettet i den tidligere centralskole, Rudbjergvej 21, tæt ved Rudbjerghallen, hvor rådhuset lå frem til den seneste kommunalreform i 2007. Rudbjerg kommune blev dette år lagt ind under den nyetablerede storkommune, Lolland kommune.

4. Dannemares brug af landsbyen

Det følgende afsnit er baseret på samtaler med landsbyens beboere, udført under Museum Lolland-Falsters besigtigelse af Dannemare, og i særlig grad på spørgeskemaer udleveret blandt landsbyens indbyggere i Dagli'Brugsen.²⁸ Dertil kommer indkomne erindringer og fortællinger fra Dannemare indtaget i forbindelse med undersøgelsen. Afsnittets pointer og synspunkter er en opsamling af det indkomne materiale og giver et personligt indblik i udvalgte borgeres billede på og forståelse af Dannemare i 2016 med et blik bagud i historien. Afsnittet må ikke betragtes som repræsentativt i statistisk forstand, men derimod som et øjebliksbillede af livet i Dannemare.

Forsamlingshuset – socialliv og landsbyudvikling

Kjeld Larsen, elev i Brugsen fra 1964-1967, erindrer sin barndoms Dannemare som en driftig og levende landsby baseret på fællesskab og med et udtalt nærmiljø. *"I min barndom i 50'erne var Dannemare stadig en aktiv andelslandsby med alle de funktioner, en andelslandsby skal have. Brugsen var selvfølgelig en andelsforening, og det samme gjaldt Dannemare Mejeri, elektricitetsværket, frostboksen og foderstofforretningen LMAF. Derudover var der 2 købmænd, et gartneri, en telefoncentral, en bager, en karetmager, en sadelmager, en brændselshandler, Johanne vaskekone ("vaskeri"), en jordemoder, en skrædder og manufakturhandel med en bankfilial, en sparekasse, en grovsmed/cykelsmed (min farfar), en cykelsmed mere, en snedker med møbel- og ligkisteforretning, en tømmer (min morfar), en mælkeemand, en dyrlæge, en smed og landbrugsmaskinhandel, en mekaniker, to malere, 2 vognmænd (hvoraf min far var den ene), en "lillebil" (en stor Opel Kaptain), en slagter og et slagterhus, 2 frisører, en grovsmed mere, en mure, en bladkiosk og et posthus på stationen".*²⁹ Kjeld Larsen husker hvordan byens forsamlingshus fungerede som omdrejningspunkt for byens sociale aktiviteter – nærmest som et kulturhus. Årets gang i byen kunne aflæses i forsamlingshusets tilbagevendende aktiviteter, hvis cyklus gav ro og styring i hverdagen og skabte sammenhold i landsbyen.

²⁸ Spørgeskemaerne blev udleveret i Dagli'Brugsen i Dannemare fredag d. 22. juli 2016 kl. 8-12. Der blev udleveret to spørgeskemaer, et for fastboende og et for udefrakommende, herunder mange sommerhusbeboere fra Krammitze og Maglehøj Strand syd for Dannemare. I alt 25 fastboende, forstået som beboere i selve Dannemare samt beboere i oplandslandsbyerne Tillitse, Gloslunde og Græshave, besvarede skemaet, mens 21 udefrakommende valgte at besvare spørgsmålet *"Hvordan oplever du Dannemare?"*.

²⁹ Kjeld Larsens erindringer, 1. maj 2016

Kjeld Hansen husker dog også ændringer i byen, der ifølge ham allerede begyndte at gøre sig gældende i 1960'erne og som særlig fik indvirkning på forsamlingshuset. *"Sådan husker jeg min barndoms kulturhus – Dannemare Forsamlingshus – men barndommen fik en ende, da 60'erne oprandt, og det fik "årets gang" i forsamlingshuset også! Samfundet forandrede sig – mekaniseringen af landbruget betød, at piger og karle på gårdene forsvandt, mejeriet lukkede, gårde blev lagt sammen, husmandsbrug nedlagt – SÅ DER VAR IKKE LÆNGERE FOLK NOK TIL AT FULDE FORSAMLINGSHUSET UGE EFTER UGE. Men forsamlingshuset fik en ny "livscyklus", og det består – vist nok i bedste velgående – den dag i dag!"*.

Kjeld Larsens observationer i sociallivets ændring er sigende for udviklingen i Dannemare, hvor "de gode gamle dag" nok er noget som særlig den ældre del af landbyens befolkning erindrer tilbage til, men hvor nye former for samvær og engagement har taget over. I en ny form og med andre formål, men stadig levende og for de pågældende mennesker værdiskabende og værdifuldt for deres tilværelse i landsbyen. Som det fremgår af besvarelserne af spørgeskemaet, er nærmiljøet og sammenholdet i byen endnu væsentligt for mange af Dannemares beboere, der på spørgsmålet om fordelene ved at bo i landsbyen bl.a. fremhæver "Godt nærsamfund", "Godt sammenhold", "Man kender hinanden, tryghed" og mere uddybende "Mange [fordele]. Landsbylauget laver mange ting, sportsforeninger, Krammitzefest [Hornfiskefestival], Sildemarked".

I dag fungerer ikke kun forsamlingshuset som kulturelt og socialt omdrejningspunkt for borgerne i Dannemare. Også omtalte landsbylauget tilbyder forskellige sociale tiltag som beboerne kan engagere sig i, ligesom kulturcenteret i Dannelunde Skole igennem vinteren har tilbud om alt fra blomsterbinding til engelskundervisning.

HER KAN DU SE, HVAD DU KAN DELTAGE I PÅ DANNELUDE SKOLE:	
ENG-ELSK-STUDIE KREDS	Er du interesseret i engelsk sprog og kultur, kan du kontakte Kirsten Hansen på 54 94 41 05. Kontaktperson Kirsten Hansen ->
	Er du til nye ideer i blomsterbinding og kan du lide at være sammen med sjældne og rare mennesker, ja, vil du spare nogle penge ved at lave det selv - så ring til mig på 54 94 45 76! <- Kontaktperson Bente Hansen BLOMSTER-BINDING
LOKAL-HISTORIE	Er du interesseret i at være med i lokalhistorisk arbejde i en gruppe på Dannelunde skole af ligesindede, kan du kontakte mig på 51 94 43 77. Vel mødt. Kontaktperson Althe Andersen ->
	I madgruppen prøver vi nye opskrifter, hygger os, hjælper hinanden med at lave inspirerende mad. Har du lyst at deltage, ring på 23 82 28 47. Er du med til en af de andre grupper, kan du også være med til at nyde vores resultat den sidste torsdag i måneden! <- Kontaktperson Gertrude Lillholm MADGRUPPEN
VÆVEGRUPPEN	Nok væver vi, men vi laver også andet med garn. Nogle af os har krydet og andre har strikket - og i det hele taget - udsøkt gode ideer. Kan det give dig blod på tanden, kontakt mig på 54 94 47 36. Kontaktperson Hanne Riis->

Side 2 i aktivitetsfolderen for Dannelunde Skole Kulturcenter sæsonen 2015-2016

Ro og nærvær – dem og os

Af andre fordele ved at bo i Dannemare, som fremhæves af landsbyens beboere, er uden tvivl roen og stilheden – "Ro, landlig idyl", "Stille og rolig – endnu" og "At der er fred og ro på landet" er svar, der går igen blandt de 25 besvarelser. "Kender hinanden og holder øje med hinanden" er et svar, der ligeledes går

igen, og som vidner om, at folk er glade for netop det særlige nærmiljø, som en landsby har. Bevidstheden om at være en del af et aktivt nærmiljø er også kendetegnende for besvarelserne – *”En landsby, der stadig fungerer”* og *”Rigtig godt foreningsliv”* er således sigende for besvarelserne om fordelene ved at være indbygger i netop Dannemare.

Følelsen af høj grad af tryghed præger generelt de adspurgte i spørgeskemaundersøgelsen. Med undtagelse af en, der har valgt at undlade at svare på spørgsmålet, føler alle adspurgte sig trygge i Dannemare, da *”Vi kender hinanden”* og, som et af svarene fortæller, også holder øje med hinanden – *”... Lillejuleaften jagede jeg et par tyveknægte væk fra naboen”*. Kun ved to af de adspurgte er der en usikkerhed at spore ved spørgsmålet om tryghed. *”Kunne godt bruge en læge”* lyder svaret fra en af landsbyens pensionister, mens en anden nok føler sig tryk, men kan mærke at forholdene er under forandring *”Ja lidt endnu, nu er vi begyndt at låse dørene”*. Forklaringen på denne spirende usikkerhed blandt dele af Dannemares beboere skal måske findes blandt tilflytterne, for som en anden svarer på spørgsmålet om de seneste årtiers udvikling, så går det *”Desværre [...] ned ad bakke, 'forkerte folk' – ressourcetsvage flytter til”*. I samme retning peger en andens svar på tilstanden blandt byens huse, der er *”Nedadgående med vedligehold, fiduser køber rønner op og udlejer til dårlige lejere”*.

Der spores således et skel mellem Dannemares beboere – de, der har boet i Dannemare i lang tid, er en del af livet i landsbyen, kender hinanden og deltager i sociallivet, og så dem, der holder sig for sig selv, og som ofte er tilflyttere. En del af dem er ressourcetsvage, som bliver bemærket i bybilledet, og som er med til at præge ikke blot livet i landsbyen men også nogle beboers ændret syn på Dannemare. Tilflyttergruppen er formentlig en langt mere sammensat gruppe end blot ressourcetsvage, og at de holder sig for sig selv kan have mange årsager – måske de ikke er opvokset med kulturen, eller måske de blot ikke ønsker landsbyens sociale glæder. Af flere grunde holder de sig for sig selv og kommer dermed i en vis grad til at stå i kontrast til landsbyens andre beboere. Som en erhvervsdrivende på Bygaden fortæller, så engagerer tilflyttere sig ikke i samme grad i landsbyen og betragtes derfor med en vis distance, men som den erhvervsdrivende konstaterer, så det er nok ikke så forskelligt fra andre landsbyer!

Dagligvarer, bagerbrød og busforbindelser

En anden væsentlig faktor, der fremhæves ved Dannemare, er tilstedeværelsen af Dagli'Brugsen. Brugsen og brugsuddeleren – beskrevet som både aktiv og en ildsjæl – går igen i 11 af de 25 besvarelser, når noget positivt skal fremhæves i Dannemare. Dagli'Brugsen er omdrejningspunktet for mange i landsbyen, hvilket også tydeligt fremgår, når svarerne skal redegøre for, hvor de gør deres daglige indkøb. Det er i den lokale Brugs, eventuelt suppleret med indkøb i de store byer Maribo og Nakskov på vej til og fra arbejde, der går igen i besvarelserne. Kun tre af respondenterne lægger deres daglige indkøb uden for Dannemare. Som det er tilfældet for mange landsbyer, er beboerne i Dannemare godt klar over, hvad handel udenfor den lokale Brugs kan medføre – *”... hvis den [Brugsen] ikke var her, ville det være noget lort”*. Bemærkelsesværdigt er det da også at konstatere, at ingen, når de skal svare på, hvad der savnes i Dannemare, nævner flere dagligvarebutikker i landsbyen. At man imidlertid har været vant til flere butikker i Dannemare fremgår i et svar på, hvorledes de seneste årtiers udvikling har været oplevet. Her svarer én *”Afvikling, mister butikker og erhverv...”* og erkender samtidig, at denne udvikling ikke er helt uforskyldt, for som der efterfølgende bliver ræsonneret, så er det *”... vores egen skyld, fordi vi ikke handlede der”*.

Er de 25 besvarelser af spørgeskemaet dækkende for alle landsbyens indbyggere, så er der generelt ikke meget, der savnes i Dannemare. Foruden en bager, et pengeinstitut eller blot en hæveautomat samt en slagter er det eneste, der jævnfør besvarelserne savnes i landsbyen *”Bankospil”* og *”At nogle huse så lidt bedre [ud]”*.

Bemærkningen om det manglende vedligehold af en del af landsbyens huse bliver af en anden beboer uddybet i besvarelsen på udfordringen ved at bo i Dannemare – *”Der er nok at tage fat på, steder, der ikke er så pæne, folk passer ikke huse, ikke så kønt og hyggeligt som før”* lyder et af svarene herpå. Største udfordring ved at bo i Dannemare er dog ikke det manglende vedligehold, men derimod transporten. *”Brugen af offentlig transport”, ”... busforbindelserne forringes hele tiden, har ikke bil”* samt *”Det kræver, at vi har to biler”* er alle udsagn, der relaterer sig til samme problemstilling – de manglende muligheder for at komme til og fra landsbyen, hvis ikke man har bil. En problemstilling, der særligt rammer ældre og de svageste i landsbyen. Som en pensionist, der har boet 10 år i landsbyen, svarer *”Hvis jeg ikke kunne køre bil, ville jeg bo i Nakskov”*. Dannemares lidt perifere beliggenhed i forhold til resten af storkommunens centre er noget, som påvirker alle – selv børnefamilier må konstatere, at en aktiv livsførelse til tider kræver sin mand – *”Kørsel med børn og sportsaktiviteter”* ser de som udfordringen ved at bo i Dannemare.

Socialliv, foreninger og engagement

Det levende foreningsliv i Dannemare sætter også sit præg på besvarelserne i spørgeskemaet, hvor flere siger, de er aktive. Det være sig i sportsaktiviteter i lokalområdet som løbeklub, håndbold og fodbold eller i landsbylauget eller *”Kortspil (whist) på skolen. (Det måtte godt være 2 gange om måneden), vi har jo ikke så meget”*. Ni svarer, at de ikke deltager, og mens hovedparten af disse ikke begrundet det, sætter to ord på, hvorfor de holder sig fra foreningslivet – *”... er lidt doven”* og *”ikke mere pga. store børn”* lyder argumenterne. Som det er i mange samfund, er det ofte gennem børnene, at de voksnes engagement i foreningslivet opstår, og når de flyver fra reden, kan det være svært at engagere sig, hvis ikke behovet ligefrem forsvinder.

Billede fra Børnenes Dag i 2016 arrangeret af Dannemare og Omegns og foreviget af Folketidendes fotograf Flemming Keith Karlsen

Landsbylauget bliver af flere fremhævet som kilden til det sociale sammenhold i Dannemare – båret oppe af ildsjæle som brugsuddeleren. Synet på sammenholdet svinger dog lidt i besvarelserne fra det lunkne som *”Hver passer sit, og alle møder op, når der er noget at møde op om”* og *”Nogenlunde, byen bakker op om arrangementer”* over det jævne *”Ok”* og *”Rimeligt”* til det begejstrede *”Godt”* og *”Fantastisk, kan altid snakke med nogen”*. Det høje deltagerniveau ved flere at landsbylaugets aktiviteter og de mange tilbud, både inden for idræts- og kulturlivet i henholdsvis Rudbjerghallen og Dannelunde Skole Kulturcenter vidner dog om, at der er solid opbakning i Dannemare. Ikke blot de lunkne bemærkninger, men også et af de andre svar på spørgsmålet om sociallivet i landsbyen fortæller, at det måske ikke altid er lige let at komme ind i mindre lokalsamfund som Dannemare *”Vi er ikke gode nok til at få nye ind”*, erkender en af de adspurgte – muligvis med hentydning til de tidligere omtalte, ofte ressourcetsvage, grupper, som flere beboere oplever er kommet til landsbyen, og som måske ikke altid føler sig indbudt. Kun én adspurgt svarer, at vedkommende *”... ikke [er] en del af det [sociallivet]”*.

Fra vugge til grav

Det stærke socialliv er trods de lunkne bemærkninger dog endnu et særkende ved Dannemare. Byens beboere kender hinanden og holder ikke mindst øje med hvad der sker, ikke blot hos naboen og hende i Dagli'Brugsen, men også i byen generelt. Som en aktiv erhvervsdrivende i landsbyen fortæller, så hilsner man på hinanden, og man ved, hvad der sker. Bysnakken går blandt de lokale, og samhørigheden blandt dem, der engagerer sig i landsbyens liv, er stor.

Samlingspunktet i hverdagen er Dagli'Brugsen og livet i Bygaden, hvor der bliver fulgt med i hverdagens trummerum. Nyheder spredes gennem det lokale netværk – snakken over hækken, hos frisøren eller i Dagli'Brugsen – hvis ikke de deles til et af landsbylaugets sociale arrangementer i bl.a. parken. Følelsen af at være en del af et fælleskab omkring landsbylivet er stor, og den erhvervsdrivende i Bygaden konstaterer da også, at udgifterne til det nybyggede hus nok ikke kommer hjem ved salg, men hvad gør det, når man har det godt og trives! Dannemare favner endnu hele livet fra de yngste i skolen til de ældre, og når helbredet ikke længere holder til en tilværelse i eget hjem, er næste stop plejeboligerne i Rønnebærparken. Tilstedeværelsen af netop Rønnebærparken fremhæves da også i et andet svar i spørgeskemaerne, hvor en pensionist pointerer, at en stor fordel ved at bo i landsbyen er, at *"Du har busserne lige uden for døren. Fordel for de ældre. Kirke, plejehjem"*. Sammenholdt med svaret på samme spørgsmål om fordelene ved at bo i landsbyen fra en erhvervsaktiv, der fremhæver *"Lokal skole, SFO, USFO"*, vidner besvarelsen om, at Dannemare endnu kan rumme et helt livsforløb for dem, der vil.

Udvikling og tilstand

Når spørgsmålet kommer til, hvorledes de seneste årtiers udvikling i Dannemare er blevet oplevet, samt hvordan beboerne oplever tilstanden af byens huse, er det bemærkelsesværdigt, at hovedparten fokuserer på tilbagegang og forfald. *"Det går desværre tilbage"*, *"Afvikling"* og *"Det dør mere ud"* lyder flere af svarene på karakteren af udviklingen, mens tilstanden af byens huse og gårde får følgende ord med på vejen: *"Mange dårlige huse"*, *"Ja, flere ting forfalder, huse forfalder"* samt *"Det er blevet ringere, huspriserne falder"*. En pessimisme gør sig generelt gældende, om end der også kommer positive og status quo udsagn fra et par af beboerne. *"OK. Det samme"* og *"Bedre"* er to af beboernes bemærkninger til udviklingen, ligesom tre bemærker, at en del af de faldefærdige huse er fjernet. *"Mange af de dårlige huse er revet væk"* lyder et af svarene. Kun én svarer, at *"De fleste [huse] er i pæn stand"*.

Tilstanden af byens huse og følelsen af afvikling har dog ikke indflydelse på glæden ved at bo i Dannemare. På spørgsmålet om, hvor i landsbyen svareren ville bosætte sig, hvis vedkommende flyttede til Dannemare i dag, svarer flere noget i retning af *"samme sted, som jeg bor i dag!"*. Klokkevangen bag kirken går igen fem gange i besvarelsen, mens Bygaden nævnes to gange. Lige så mange tager direkte afstand fra den gennemløbende vej, hvis de skulle vælge – *"Lidt væk fra Bygaden"* og *"Ikke i Bygaden"*. Andre svarer *"Ikke inde i selve byen"*, *"Ved starten af byen"*, mens andre igen ikke præciserer det mere end blot nævner *"Tæt på Brugsen"* eller *"Midt i byen"*. Som det kan konstateres ved besigtigelse af Dannemare, så er det netop i Bygaden forfaldet er mest udtalt i Dannemare, mens bl.a. Klokkevangen bag kirken endnu fremstår pæn og vedligeholdt.

Når flere af besvarelsene har et negativt syn på Dannemares udvikling, må det i høj grad relatere sig til oplevelsen af ændringer i landsbyens fysiske rum, hvor særligt de faldefærdige huse og butiksdøden i Bygaden falder i øjnene. For som det er konstateret, så er befolkningstallet i Dannemare, om end med en forskydning mod de ældre, kun i begrænset omfang faldet i de seneste fem år, og med tilstedeværelsen af såvel skole, USFO og plejeboliger rummer Dannemare endnu en række kommunale institutioner, der ikke signalerer afvikling. Bemærkelsesværdigt er det således at konstatere, at ingen af besvarelsene fokuserer

på eller nævner, at landsbyens indbyggertal ikke er faldet. Den oplevede tilbagegang, trods det stabile indbyggertal, skal formentlig primært findes i andre forhold som butiksdøden, lavere standarder på vedligeholdelsesniveauet af byens huse og, som det fremgår, når billedet af fremtidens Dannemare skal tegnes, angsten for, at kommunen i længden ikke vil sikre den lokale skole eller skære ned på busforbindelserne. Buddet på, hvordan Dannemare opleves om 50 år, er for mange da også ganske nedslående – *"Død by"*, *"Væk"*, *"Tror ikke, den eksisterer som en fungerende landsby, blot til gennemkørsel uden Brugs, skole m.m."* og *"Så er den der ikke"* lyder hovedparten af svarerne.

Lolland kommune

Når kommunens engagement i Dannemare skal vurderes, tegner der sig et opdelt billede – med en mindre gruppe, der ser positivt på kommunen, og en større gruppe, der ikke har meget til overs for Lolland kommune. *"Fint"*, *"Jeg synes de kæmper for vores skole"* og *"God, støtter op om det, der foregår"* lyder de positive tilkendegivelser om Lolland kommune, mens besvarelsene i den anden lejr ser helt modsat på kommunens engagement. *"Ikke eksisterende"*, *"Trækker oplevelserne til storbyen"*, *"Ligegyldigt, byen dør, når busserne forsvinder"*, *"Slet ikke noget hjælp fra dem"* samt *"Negativt. Bedre med de små enheder"* lyder et udpluk af de mere negative besvarelser.

Følelsen af at være kommet på afstand af storkommunen går igen i flere af besvarelsene, der kredser om den manglende følelse af nærhed, synlighed og tilknytning til Lolland kommune. Besvarelsen *"For lidt omtanke med penge..."* vidner sammen med de ovennævnte citater om, at mange af de adspurgte i Dannemare føler, at kommunen er blevet for stor, og politikerne ikke længere har fokus på mindre lokalsamfund som Dannemare. *"Pga. kommunesammenlægningen bliver afviklingen større"* er kommentaren fra samme person, som på spørgsmålet om hvordan vedkommende ser på Dannemare om 50 år mener, at små enheder er bedre. Storkommunen er blevet den slemme, og det er formentlig også Lolland kommune, der er kvæleren, når en anden på samme spørgsmål svarer *"Den [skolen] er her endnu, hvis de kvæler skolen, så tror jeg det slutter [for Dannemare]"*.

5. Dannemare set inde- og udefra

Sortsynet på udviklingen, det negative syn på kommunen og distancen til tilflytterne er nok noget, der fylder hos beboerne i landsbyen, men når det kommer til synet på dem selv, er der helt andre positive toner at finde. Generelt betragter personerne i spørgeskemaundersøgelsen beboerne i Dannemare som positive, gode og rare mennesker. *"De ser godt på det. Vi er flinke"*, *"Positivt"* og *"Lever stille og roligt, ikke så meget kriminalitet"* lyder svarerne. Sammenholdt med den store tilslutning til foreningslivet er der da heller ikke tvivl om, at den aktive og engagerede del af beboerne i landsbyen ser sig som medlemmer af et fællesskab, hvis formål ikke blot er at skabe og fastholde liv i landsbyen, men også skabe sammenhold i forhold til omverdenen og måske i særlig grad kommunen.

Netop landsbyens sammenhold bliver bl.a. betonet, når deltagerne i spørgeskemaundersøgelsen skal vurdere, hvordan omverdenen mon ser på Dannemare. *"Gruppe, der holder sammen"* lyder et af svarene på dette spørgsmål, mens en anden ikke blot istemmer vurderingen, men også ser Dannemares særlige sammenhold i modsætning til kommunen *"Positivt, de ser en landsby, der stadig fungerer trods ringe opbakning kommunalt"*. Kun få af besvarelsene på dette spørgsmål er negativt ladede *"Den [landsbyen] dør ud"*, *"Mindre godt"* og *"Hvor ligger Dannemare? Langt fra by til land"* opsummerer de få svar i denne lejr – sidstnævnte igen med en tone af at føle sig overset og glemt.

Besvarelsernes vurdering af udefrakommendes syn på Dannemare stemmer fint overens med de 21 besvarelser fra udefrakommende, der er kommet ind. Generelt vurderer de Dannemare positivt i

besvarelserne, og flere har bemærket, at der gøres noget i landsbyen for at dæmme op for forfald. *"Ved indkøb [opleves landsbyen]. Smukkere med nedrivningerne. Sørgeligt, at der ikke bor nogen i alle husene. Søde mennesker"* lyder et af svarene, mens en anden ikke blot har kendskab til ildsjælene i Dannemare, men også må identificere sig med landsbyen, da vedkommende skriver *"Dannemare er en dejlig og venlig landsby. Vi har en utrolig dejlig Brugs og uddeler"*. Andre er mere kortfattede og skriver blot *"Driftig. Initiativrig"*, *"Hyggeligt at være her"*, *"Meget rart, men kedeligt"* og *"Hyggelig by, hvor borgerne står sammen og holder byen i pæn orden og stand"*. Som det i en af besvarelserne bemærkes, så kan landsbyen virke lidt stillestående, hvilket flere også bemærker – *"Lang og lidt kedelig"*, *"Bred gade, men tom fornemmelse. Søde og rare mennesker. Brugsen bærer byen. Hvis Brugsen forsvinder, vil byen stoppe med at eksistere som 'landsby' for mig 😊"* og *"En hyggelig landsby, men der sker ikke så meget her"*. De forskelligartede vurderinger fra driftig til død hænger formentlig sammen med svarerens lokalkendskab – driftighed og kendskab til brugsuddelerens personlighed kræver et længere kendskab til Dannemare.

Sidste kommentar til oplevelsen af Dannemare overlades til en udlandsdanser fra Norge, der i fire år er vendt tilbage som sommerturist i området omkring Dannemare *"... synes, at Dannemare er et hyggeligt sted. Desværre blev bageren nedlagt ☹ men godt tilbud i Dagli Brugsen. [...] Det virker dog som, at Dannemare bliver affolket, og det er vi kede af. Beliggenheden er jo supergod, centralt til Nakskov og dejlig sandstrand. Og så er det så fantastisk at se, der flages gennem hovedgaden, Ih, hvor er det godt at se. Håber, at Dannemare kan bevare sin charme"*.

6. Konklusion

Dannemare har, som mange af de lollandske landsbyer, gennemlevet en større transformering inden for de seneste 40 år – fra lokalt oplandscenter til regional soveby. Transformeringen er ganske tydelig, hvis man tager en tur igennem landsbyen, der i dag er præget af få butikker og en bygningsmasse, der flere steder er udfordret og med et voksende vedligeholdelsefterslæb.

Butikslukningen og ændringer i Dannemare har mod forventning ikke medført en nedgang i befolkningstallet, der over år har holdt sig stabilt, om end med en forskydning i befolkningssammensætningen til fordel for de ældre. De seneste årtiers udbygning af Dannemare har da også primært tilgodeset denne del af befolkningen med opførelsen af alment rækkehusbyggeri og plejeboligerne Rønnebærparken. Lolland Kommunes strategiske plan om ikke at udvikle Dannemare yderligere understøtter denne udvikling, som også bliver bemærket af landsbyens beboere.

Forskydningen til fordel for den ældre befolkning kan i Dannemare ikke begrundes med skolelukning, da skolen endnu er i funktion, centralt placeret mellem landsbyerne Dannemare og Gloslunde. Skolen er dog reduceret til alene at huse eleverne frem til og med 6. klassetrin. Sammen med det veludviklede lokale foreningsliv bidrager skolen til at skabe og fastholde liv i landsbyen. Beboerne i Dannemare er bevidste om at værne om landsbyens tilbageværende aktiver – særligt Dagli'Brugsen, der for mange betragtes som landsbyens livsnerve.

Det store engagement i og tilslutning til landsbylauget skal formentlig ikke blot ses som et ønske om at skabe liv i Dannemare, men også som et værn mod følelsen af i stigende grad at være overladt til sig selv i en storkommune, hvis interesser og prioriteringer ikke tilgodeser små bysamfund som Dannemare. Landsbylauget er stedet, hvor fællesskabsfølelsen og indbegrebet af landsbyliv – nærhed og omsorg for hinanden – kan foldes ud. Lauget fungerer ikke blot som et værn mod storkommunen, men kommer nok også til i en grad af være værn mod den del af Dannemare, der ikke er engageret i foreningslivet. Tilflytterne udgør en gruppe i byen, som mange beboere betragter med en vis distance. Dem og os

mentaliteten gør sig således ikke kun gældende over for kommunen, men også over for en gruppe i landsbyen, der af flere årsager ikke støtter op om fællesskabet i Dannemare.

Med et stort folkeligt engagement i Dannemare er der store ressourcer at hente i landsbyen, der formentlig på sigt, hvis det kan fastholdes, kan sikre Dannemares overlevelse. Optimismen og troen på fremtiden er dog sat under pres – angsten for, hvad der næste gang lukker og bliver taget fra landsbyen, lurder mange steder og overskygger mange gange landsbyens styrker. Tilstanden navnlig af bygningsmassen i Bygaden og den generelle butiksdød bliver således tillagt en stor værdi, og sammen med en følelse af at tilflytterne ikke vil nærmiljøet, og befolkningen generelt bliver ældre, kan det svække troen på en fremtid for Dannemare.

Som i andre landsbyer, der har transformeret sig fra kommunalt centrum til regional soveby, har bosætningen i Dannemare flyttet sig fra hovedgaden til parcelhuskvarterne, der i stigende grad danner ramme om beboeres hverdag. Nyere huse, mere plads og lettere vedligehold gør disse nyere kvarterer attraktive, men medfører samtidig, at landsbyens ældre bygningsmasse og historiske centrum kommer under pres. Kulturmiljøet i Dannemares hovedgade er således i dag mest udsat – og desværre på mange måder også billedet på fremtidens Dannemare, når beboerne skal se ud i fremtiden.

7. Litteratur, kilder, samarbejdspartere og websites

Litteratur

Hansen, Svend Møller, *Husene i Bygaden i Dannemare*, 1998

Haugner, C.C., *Gamle lollandske Gaarde*, Nakskov, 1912

Haugner, C.C., *Sønder Herreds Historie, Topografi og Statistik*, Nakskov, 1924

Johansen, Julie Fryd, *Landsbykataloget, kulturmiljøer i Lolland Kommune*, Lolland-Falster Stiftsmuseum og Lolland kommune, 2007

Nielsen, Niels (m.fl.) (red.); *J.P. Trap Danmark, Maribo Amt*, bind IV, 3, femte udgave, G.E.C. Gads Forlag, 1955

Porsmose, Erland, *Danske landsbyer*, Gyldendal, 2008

Større gårde & skove 2008, 60. årgang, Frederiksberg Bogtrykkeri, 2008

Trap, J.P., *Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark, Anden Udgave, Fjerde Deel*, København, 1873

Kilder

Dannelunde Skoles Kulturcenter folder for 26. sæson vinteren 2015-2016

Folketidende d. 15. juli 2016

Kjeld Larsens erindringer 1. maj 2016

Rudbjerg Kommune, *Lokalplan nr. 8 for et boligområde i Dannemare i del af område B.1.4*, 1987

Samarbejdspartere

Dagli'Brugsen i Dannemare

Lolland Kommune

Rudbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Websites

[www.bedandbreakfastguide.dk/dk/Sj %E6lland/Dannemare/Pr %E6stegaardens+Bed+and+Breakfast/517.htm](http://www.bedandbreakfastguide.dk/dk/Sj%E6lland/Dannemare/Pr%E6stegaardens+Bed+and+Breakfast/517.htm)

www.dannemare.dk

www.dannemareantik.dk

www.dannemareforsamlingshus.dk

www.datacvr.virk.dk

www.fjordskolen-dannelunde.skoleporten.dk

www.gloslundepastorat.dk

www.hkpn.gst.dk

www.kulturarv.dk

www.statistikbanken.dk

www.syghavsoernes-fjerkrae-klub.dk

www.rudbjerg-gf.dk

www.rudbjerg-petanque.dk